

MiSCeli·LàNiA

Resistència política i contestació no formal a la Catalunya rural de postguerra

Conxita Mir
Universitat de Lleida

L'article aborda l'estudi d'alguns dels mecanismes informals de contestació política al règim franquista que es registraren en el món rural català de després de la guerra. La seva expressió s'ha trobat en uns espais públics de sociabilitat on les relacions quotidianes entre grups antagònics es podien sostreure amb més facilitat al rígid control social imperant. A partir de la descripció de casos s'ha volgut posar de manifest l'amplitud de matisos que assoliren les relacions entre l'Estat i el subjecte individual, prenent en consideració la vida dels protagonistes anònims de la Història, ocupats, en un context difícil com ho fou el de la postguerra, a cobrir les necessitats més vitals d'una supervivència precària. Es documenta que la societat franquista, fortament intervinguda des del poder, com qualsevol règim dictatorial, no deixa d'aixoplugar, ultra la desfeta de la clandestinitat organitzada, veus dissidents disposades a mantenir certa bel·ligerància, la qual només una fèrria repressió va aconseguir definitivament emmordassar

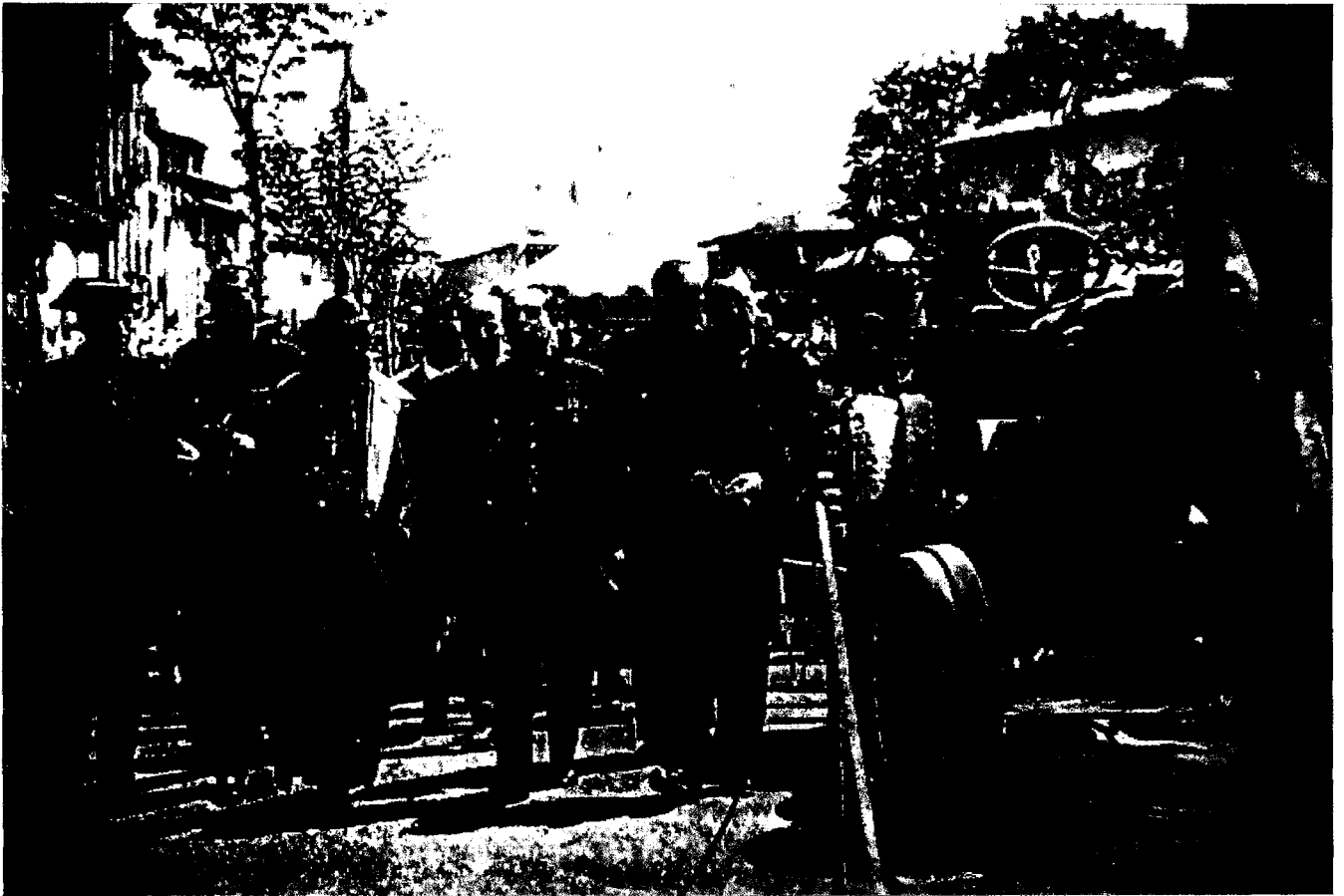
This paper covers the study of some of the informal mechanisms of political responses to the Franco's regime, which were recorded in the Catalan rural world after the war. Its expressions could be found in some public circles of sociability where the everyday life relationship among antagonistic groups could be more easily carried out within the rigid social ruling system. Through the description of facts, it has been tried to point out the great variety of nuances which the relationship between the State and the individuals reached, taking into account the life of the anonymous characters of History. These were in charge of covering the main necessities of a precarious survival within the difficult context of the post-war era. It is shown that the Franco's time society, highly controlled by the ruling power, like any other dictatorial power, hides, in spite of the débâcle of the underground movement, dissident voices willing to undertake certain belligerency, which was only definitively gagged by a repression

Finalitzada la Guerra Civil, la fèrria vigilància a què fou sotmès el país acabà afectant qualsevol manifestació de dissidència que gosés posar en qüestió la nova realitat social que s'estava imposant.¹ Res va ser desatès pels vigies de la nova Espanya, amatents a vetllar per l'ordre i la pau social, mantinguda a partir d'una repressió bàrbara i indiscriminada. Les comunitats pageses, amb uns espais de sociabilitat més tancats que els existents a les ciutats i amb escassos ressorts per burlar la vigilància sobre la vida pública i privada de les persones forren, sens dubte, els col·lectius que més durament patiren els efectes coercitius de la nova realitat social. Per això mateix, el món rural constitueix un bon laboratori d'anàlisi per a l'estudi, tant dels mecanismes emprats pel règim franquista per imposar-se a una població que en gran part li era hostil, com per copsar com els sectors socials adversos assajaven camins diversos per expressar la seva dissidència. La compareixença davant dels tribunals civils —complements eficaços a l'acció repressiva desplegada pels tribunals militars— d'un nombre gens menyspreable de persones acusades de desobediència a l'autoritat, d'ultratge a la nació o de desordres públics, no fa més que corroborar que, a desgrat dels esforços —i àdhuc del perill— que comportava el fet de tractar de sobreviure a la misèria, a la fam i a l'arbitrarietat del poder, per a molts la supervivència també significava no renunciar a expressar la seva bel·ligerància contra la nova realitat, que només la repressió sistemàtica va aconseguir emmordassar.

Per això mateix, i a desgrat de la

*L'acabament de la guerra significà l'inici
d'una vigilància fèrria en tots els ordres
de l'existència. Autoritats en
l'Exposición de productos de la
comarca a Vic.*

*Fotografia: F. Farrés, 1943. Fotografia
històrica a Vic. Vic: Edicat, 1985, vol. II*

difficultat que comportava articular qualsevol mena de resistència al nou règim, ni a les ciutats, ni tampoc al camp, va ser fàcil anorrear una cultura política imbuïda d'una tradició de lluita contra l'opressió que es resistia a ser anihilada. De tal manera que el veritable abast de la contestació al franquisme només es pot conèixer en tota la seva extensió si s'atenen les múltiples actituds i comportaments individuals de rebuig del nou ordre. En aquest sentit, l'anàlisi dels sumaris judicials incoats pels delictes considerats atemptatoris contra l'ordre públic —que és la font documental bàsica a partir de la qual hem elaborat aquesta aproximació a les estratègies no formals de contestació política— esdevenen un mitjà ex-

traordinàriament útil a l'hora de posar de manifest que les activitats de caràcter satíric i lúdic, presumiblement menys fiscalitzades que les d'un altre tipus, van esdevenir mecanismes canalitzadors d'actituds crítiques difícils de formular per unes altres vies. En definitiva, formes simbòliques de combat expressades a través d'un conjunt de rituals i representacions que afloren quan la politització resta closa a la més estricta clandestinitat. Com assenyala Luisa Passerini per al cas italià, les formes simbòliques de resistència al poder més freqüents són les que adopten expressions que passen pel cant, el riure, el joc o les obscenitats, accions convertides en acompanyants ocasionals del silenci imposat per l'oficialitat.²

1. La bibliografia sobre violència política, repressió i control social a l'Espanya franquista és sumament àmplia. Un darrer estat de la qüestió ens l'ofereix el número de la revista *Ayer*, dirigit per SÁNCHEZ RECIO, Glicerio. ed. *El primer franquismo (1936-1959)*, núm. 33, 1999. També resulta útil com a balanç l'article de CENARRO, Mónica. "Muerte y subordinación en la España franquista: el imperio de la violencia como base del Nuevo Estado". *Historia Social*, núm. 30, 1998, p. 5-22.

2. Al llibre de PASSE-
RINI, Luisa. *Torini Opera-
ria e Fascismo. Una Storia
Orale*. Roma-Bari: Later-
za, 1988, poden seguir-se

De vegades, una situació amplament estesa com la de l'estraperlo, significà un mitjà d'expressió i de trencament amb el sistema oficial

les formes de combat que a Itàlia es desplegaren en el pla simbòlic, en un moment històric en el qual també calia recórrer al llenguatge, al cant, al joc, a les obscenitats, etc. per expressar una certa contestació social. Ha aprofundit sobre aquests mateixos aspectes Alessandro PORTELLI. I prenent com a marc de referència el cas català, han incidit en el tema Ricard VINYES i Carles FEIXA. Vegeu les col·laboracions d'aquests autors al monogràfic de la revista *Acàcia. Papers del Centre per a la Investigació dels Moviments Socials*, "Música, ball i cant en els moviments socials", núm. 2, Barcelona, 1992.

3. LE ROY LADURIE, Emmanuel. *Le Carnaval de Romans: de la Chandeleur au Mercredi des Cendres (1579-1580)*. París: Gallimard, 1979, p. 232-233. Des de fa uns anys, dins la cultura popular espanyola, s'està estudiant el tema de les falles valencianes sota el règim franquista com a instrument per conèixer les actituds crítiques de les classes populars davant del règim. Vegeu: HERNÁNDEZ MARTÍ, Gil Manuel. "Fiesta y sociedad en la postguerra: las fallas de Valencia, 1939-1952". *Estudios d'Història Contemporània del país Valencià*, Universitat de València, núm. 9, 1982, p. 19-53. I del mateix autor "Ideología y política en las fallas de Valencia entre 1939 y 1944". A: *II Encuentro de investigadores del franquismo*, Alicante, 11-13 de maig de 1995, T.II, p. 163-168. També, CORTES

I pel que fa a la festa com a element catalitzador de conflictes i tensions no podem fer més que recordar el que ja fa molt temps assenyalava E. Le Roy Ladurie en el seu treball sobre el carnaval, quan deia que el fet festiu acaba actuant com a element generador de consens però, alhora, com a instrument conductor vers l'exterior de conflictes larvats en el si d'una societat que no pot resoldre la confrontació social originada en un espai de lliure competència formal.³

Situats, doncs, en aquest terreny, les comarques de Lleida dels anys de postguerra ens ofereixen alguns exemples de rituals simbòlics de protesta que permeten palesar algunes de les especificitats que la protesta social no formal adoptà en el camp català del primer franquisme. Més concretament, el marc te-

rritorial de referència del qual hem extret els casos que descrivim en aquestes planes, es correspon amb la demarcació històrica de la comarca de les Garrigues, una terra olivarera, que registrà un especial grau de conflictivitat i mobilització política, especialment en els anys de la República i la Guerra Civil, que només es neutralitzà amb la dura repressió desencadenada en acabar-se la contesa.⁴ Malgrat tot, en molts indrets encara es continuaren escoltant rumors de desacord i rebel·lia davant la nova realitat social imposada per la força de les armes.

1. L'estraperlo en el substrat de la contestació popular

La nit del 22 d'abril de 1951, un grup de veïns del poble de Sunyer,

Malgrat el fort sistema repressiu estès arreu, moltes persones, a desgrat de veure's davant un tribunal, intentaren cercar vies diverses per expressar els seus pensaments i les seves conviccions. Tribunal correccional a la presó Model de Barcelona

que tot just sumava quatre-cents habitants, van sortir al carrer tot desafiant l'alcalde de la població quan aquest intentava fer que el secretari de la localitat cessés. Segons ha quedat registrat en la memòria popular, els manifestants tenien la convicció que amb la seva destitució la gent menys compenetrada amb el nou règim perdia un amic. Una veu que els havia ajudat en temps de racionaments i *cupos*, repartits segons la vènia de les autoritats locals, com era habitual que succeís en aquells anys de postguerra i misèria. Coneguda, doncs, la notícia que en el ple municipal que s'estava celebrant aquella nit es volia procedir a ratificar la destitució pretesa, més de cent persones de la localitat, homes, dones i joves, s'atreverien a sortir al carrer al crit de "fora l'alcalde i viva el secretari", cantant amb força una versió adaptada de tonada de gresca, extremament popular, *Volem pa amb oli*. Un cant que en aquesta ocasió era

manllevat a la festa per posar-lo al servei de la protesta contra l'autoritat municipal. Altrament, la tonada, que tothom coneixia pel fet d'haver-la cantat en nombroses festes familiars i socials, s'empra per denunciar una pràctica econòmica tan estesa a la postguerra, com ho fou l'estraperlo. I, en aquest cas concret, el tràfic de l'oli, la producció bàsica de la zona. Així, la lletra s'adaptava als objectius principals de la protesta: donar suport al secretari de l'Ajuntament, el ferrer de la població, per tal d'evitar que fos separat del seu càrrec, tot al·ludint, indirectament, al comerç il·legal de l'oli:

*"Volem pa amb oli,
pa amb oli volem.
Volem el ferrer;
fora l'alcalde,
que no hi ha de fer re"*

Segons ha quedat en el record, els manifestants van recórrer, amb la falca a la boca, els carrers princi-

CARRERES, Santi. *València sota el règim franquista (1939-1951). Instrumentalització, repressió i resistència cultural*. València/Barcelona: Institut de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. I, per a una aproximació a les actituds vers la nova realitat social a través de la cultura popular de postguerra, segueix sent d'indubtable utilitat l'obra de VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Crónica sentimental de España*. Barcelona: Grijalbo, 1998 (primera edició, 1971).

4. Els municipis de la comarca de les Garrigues, juntament amb els de la Conca de Barberà i la Terra Alta, van ser els que van donar els índexs més elevats de repressió de postguerra: entre 4 i 5 d'afusellats per cada miler d'habitants. Per a un context general sobre els temps de la Segona Repú-

Pel que fa a l'establiment d'un sistema de control i vigilància, cap aspecte no fou desatès. Cartell moralitzador dels anys quaranta sobre el ball

blica i la Guerra Civil a Lleida vegeu BARRULL PELEGRÍ, Jaume. *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)*. Barcelona: L'Avenç, 1986. Del mateix autor *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida, 1936-1937*. Lleida: Pagès Editors, 1995. Per als efectes de la repressió franquista a Lleida poden consultar-se les obres de BARALLAT, Mercè. *La repressió a la postguerra civil a Lleida. Abril de 1938-1945*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991 i MIR, C.; CORRÉTGE, F.; FARRÉ, J.; SAGUÉS, J.; *Repressió econòmica i franquisme. L'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997. També resulta útil per contextualitzar l'època el llibre de JARNE MODOL, Antonieta. *L'oposició al franquisme a Lleida*. Lleida: Pagès Editors, 1998.

5. El text ha estat recollit de la memòria col·lectiva de la localitat, que manté viu el record d'aquest esdeveniment que hem resseguit a través del corresponent sumari judicial, dipositat a l'arxiu de l'Audiència Provincial de Lleida.

pals de la població fins arribar a l'Ajuntament on una petita comissió va interrompre el ple municipal intercanviant insults i amenaces amb les autoritats locals que pretenien ratificar la destitució. El requeriment urgent que va fer-se a la Guàrdia Civil va representar la detenció de quinze persones, entre ells el mateix secretari, acusat d'instigar la mobilització que havia dut els veïns al carrer. L'afer acabà amb un procés judicial, del qual només se salvà l'al·ludit secretari, deixat immediatament en llibertat. Sobre la resta de detinguts recaigué una sentència de tres mesos d'arrest major i 2.000 pessetes de multa —o 20 dies d'arrest en cas d'insolvència— més accessòries i costos. Entre els inculpats hi havia un noi de setze anys que, donada la seva condició de menor d'edat, va ser condemnat a sengles multes de cinc mil i mil pessetes. És ben cert que la majoria dels inculpats van

ser declarats insolvents i que se'ls indultà a tots la pena de presó, però cinc dels acusats van fer efectiva la multa mentre encara avui l'encomanadissa consigna que cantaven els veïns pels carrers de la població, per intentar evitar el que creien una injustícia, continua formant part del particular patrimoni cultural de la població.⁵

2. La reivindicació de la República en un sarau de festa major

Igualment no s'han esborrat de la memòria popular els fets esdevinguts a Torregrossa, una altra població de les Garrigues històriques on, l'any 1948, un grup de veïns escolliren un espai de sociabilitat per excel·lència, una pista de ball, per manifestar, de nou a través del cant, la seva particular contestació al sistema. Cant i ball als pobles petits, i també a les grans ciutats, van ser durant anys la diversió preferent, si no única, de les classes populars. "Amb la música es passen les penes", diu Sebastià Piera, un lluitador antifranquista del qual hem manllevat aquestes paraules, perquè creiem que reflecteixen amb encert el paper clau que música i ball van tenir com a element de sociabilitat de joves i grans de les generacions passades. Aquest militant del PSUC, nat a les terres lleidatanes de Baldomar, del qual l'historiador Ricard Vinyes ha fet una biografia apassionant, assegura que en els anys de la seva joventut qualsevol circumstància era bona per ballar. Recorda, per exemple, que en plena Guerra Civil venia del front d'Aragó a Villafranca —on llavors vi-

via— a ballar amb la promesa. Igualment, recorda com celebraren amb un ball la fi de la Guerra Mundial. O com ballaven a bord del vaixell que el portà, un cop passat a l'exili, de França a la Unió Soviètica on estudià en una escola de quadres de la qual s'escapava, també per anar a ballar amb les joves russes del poble veí. En fi, el ball forma part de la quotidianitat i per això mateix no podia deixar d'ocupar un lloc preferent quan es tractava de subvertir-la.

Sigui com sigui, en el cas de què parlem, un grup de veïns del poble cercà un acte especial, el ball de la festa major d'estiu, per expressar unes actituds polítiques crítiques amb el règim que en dugué uns quants davant de la justícia sota l'acusació d'ultratge a la nació i propaganda il·legal. Tot plegat res més que una mostra més de la manifestació flagrant de la voluntat de les autoritats franquistes de sotmetre la més lleu transgressió de l'ordre imperant.

2.1. Els fets denunciats

Sota l'acusació d'ultratge a la nació foren detinguts quatre veïns de la localitat, per "[...] haberse subido al escenario de una pista de baile [...] para cantar una canción antipatriótica" que, segons s'assegura a l'atestat de la Guàrdia Civil que s'aixecà "[...] fue acogida con grandes aplausos por el personal que llenaba el local en su casi totalidad, a excepción de algunas personas de criterio que se retiraron ante tal hecho" o com es diu en un altre apartat del mateix informe "se dieron a la fuga precipitadamente".

Juntament als veïns també s'acabà detenint el jutge i el seu soci, un antic republicà, responsables del muntatge de l'envelat on tingueren lloc els fets denunciats. La persona que requerí l'actuació de la Guàrdia Civil, acusava el jutge i el seu soci d'haver contribuït a crear les condicions que propiciaren l'aldarull denunciat.

Del reclam de l'actuació de la Guàrdia Civil es passà a comunicar l'esdeveniment al Govern Civil, i d'aquí a la Capitania General de la 4a Regió Militar, la qual, després d'instruir la corresponent causa militar contra els quatre cantaires inculpats, s'inhibí en favor de la justícia ordinària per tal que investigués la seva possible incriminació en un delictes de propaganda il·legal. El sumari que s'instruí restà obert fins a finals de març de 1949, moment en què la causa fou sobreseguda en no trobar proves suficients sobre la presumpta criminalitat de les actuacions denunciades. En total, més de set mesos de gestions, durant les quals, les reaccions que desencadenaren posaren de manifest, no només la indubtable significació política dels fets denunciats, sinó les vicissituds que acompanyaren la implantació del nou ordre a Catalunya.

Per contextualitzar els esdeveniments no s'ha de perdre de vista que a finals dels anys quaranta, alguns republicans processats en acabar la guerra ja havien complert la condemna que se'ls havia imposat i es trobaven de nou a les seves poblacions d'origen, coincidint, també, amb altres conveïns que, després d'haver passat la frontera el 1939, retornaven novament a casa. La integració d'uns i altres a la no-

6. Arxiu Històric Provincial (fons del Govern Civil), caixa 136, expedient 3.

Actes com els de la coronació de la Verge de
Montserrat el 1947 foren alguns dels primers
signes generals d'afirmació col·lectiva enfront
del règim

Hens aquí la història breu
del que amb gran solemnitat

tindrà lloc, ajudant Déu,
en el nostre Montserrat.

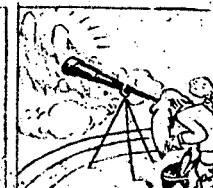
1-A casa la Comissió hi ha un bullit que Déu n'hi do.

2-De tipus de totes menes se'n presenten a dotzenes.

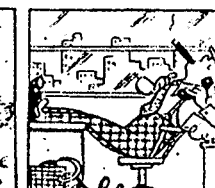
3-En Mora plasma un cartell com només sap fer-ho ell.

4-Tot el món mira, admira, cap el nostre Montserrat.

5-Als llocs més lluny del planeta arriba la Moreneta.

6-Els tanques, tan milionaris, envien cables diaris.

7-Aquests, del perill amics, s'enfilen a tots els pics.

8-Els en baixen amb la pedreta per donar a la Moreneta.

9-Per pintar els indrets més bells fan cua pintors i aquarel·listes.

10-Els de la fotografia no paren ni nit ni dia.

11-Mentrestant tots els poetes escriuen moltes quartetes.

12-Els músics es queden sol posant fuses i "bemoles".

13-Els tots es veuen ja els diis als premis instituits.

14-Un concurs s'ha convocat de recordi de Montserrat.

15-Serà a l'agost o a l'abril el "Concurs d'Art Fajetill".

16-El jurat, com aci es veu escolre com al Liceu.

17-L'Exposició citoulant és quelcom molt important.

18-Titol col·labo adu. Es veu que se molta.

19-Si la vista no m'enganya se separà la muntanya.

20-El viatge en autocar no es pot dir que sigui car.

21-El cremallera es petit per la gent que hi va amb delit.

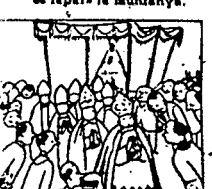
22-L'aspecte en aquest dia té l'aspecte d'un tramvia.

23-Les carreteres van plenes de gent de totes les menes.

24-Fins el gos de la "casilla" s'ofegà en "calderilla".

25-Trenta bisbes a la plaça un cop a la vida passa.

26-Els homes més importants veuren amb ciri a les mans.

27-Replicaran les campanes de les torres catalanes.

28-Les comarques veuraran i lluitaran oleirans.

29-Els dels confins de la Terra vindran lluitant a la Serra.

30-Perquè els catalans forans pensen sempre en els germans.

31-La radio ho transmetrà però ho farà com podrà.

32-La Oïda Excursionista serà una cosa mai vista.

33-De molt lluny vindran a peu cantant amb molt bona veu.

34-Un cop aci, deixaran volà els ocells al cel gran.

35-De la València germans ve la Coral valenciana.

36-De la sardana els amants hauran un dia dels grans.

37-En el qual seran toades les composicions premiades.

38-També al dia dels infants serà dels emocionants.

39-Els "Xiquets" van cap al cel aguantant-se per un pal.

40-Honorarà Montserrat la gran Torre de l'Abat.

41-Totes aquestes diades no seran mai oblidades.

42-Puix serà una festa inmensa més del que la gent se pensa.

0'50 ptes

va realitat social no resultava fàcil, i més quan els mecanismes de control desplegats acallaven qualsevol veu discordant amb el caràcter que prenia el viure quotidià. Per això mateix, les activitats lúdiques foren freqüentment l'únic, i encara tímid, mitjà d'expressió, o si més no una via vàlida per marcar distàncies entre ells i els que havien guanyat la guerra.

Així va intentar fer-ho un grup de veïns d'aquest poble quan, l'any 1948, s'adreçaren a les autoritats locals sol·licitant permís per poder celebrar una revetlla en un tancat a l'aire lliure que, a partir d'aquesta primera vegada, passà a convertir-se en una pista de ball —el Ball de la Canya, en deien— alternativa a la del Casal del poble, l'únic centre d'esbarjo que hi havia d'ençà de la fi de la guerra. Haver fet extensiva l'autorització al muntatge d'un envelat on celebrar la festa major d'agost, desencadenà els fets, que el comandant del quarter de la Guàrdia Civil no dubtà a atribuir a un context especialment peculiar i, a la vegada il·lustratiu d'on podien arribar les coses quan la intransigència de la gent d'ordre arribava als últims extrems. L'informe de la benemèrita començava dient que la població presentava:⁶

"[...] una situación político-social bastante precaria desde hace unos dos años aproximadamente, habiéndose empeorado últimamente, ocurriendo una serie de hechos desagradables que pueden terminar en una alteración de orden público entre los elementos de derechas e izquierda."

Expressats aquests temors, l'escrit assaja de trobar una explicació raonable al que estava passant,

al·ludint al fet que la localitat, a la qual atribueix uns 2.700 habitants, era una de les més riques de la província en agricultura, tot assegurant que la propietat es trobava molt repartida, per la qual cosa creia que:

"[...] no habiendo problema social entre sus moradores, todo estriba en rencores personales debido a la guerra y la posguerra y que han ido degenerando paulatinamente hasta llegar a la situación actual, debido a la mala actuación del Sr. Juez de paz y por otra parte a la falta de celo y poca autoridad del Sr. Alcalde."

Al marge de les raons que dugueren el cap de la Guàrdia Civil a restar contingut social a l'accentuat enfrontament civil registrat en la localitat durant la República i la guerra, el que interessa destacar és la implicació que s'atribueix a les autoritats locals en l'esclat de possibles problemes d'ordre públic. La seva particular visió de les coses era la següent:

"Desde hace algún tiempo a esta parte las mujeres de izquierda insultan a las de orden diciéndoles mil improperios en la calle, pero como se trata de mujeres no se le ha dado mucha importancia, pero como las Autoridades locales estaban enteradas de estas anomalías y no las cortaron a su debido tiempo, se han envalentonado los desafectos al régimen que capitaneados por el Sr. Juez inauguraron esta temporada una pista de bailes exclusivamente para ellos, que según referencias no concretas solicitaron permiso para celebrar alguna verbena, lo cierto es que hacen baile continuo. Pocos días antes de las fiestas del pueblo ya se hablaba de

7. Reproduïm el text que ens ha estat proporcionat per uns veïns de la localitat, del qual només hem regularitzat l'ortografia i la puntuació.

Les particulars condicions de vida de la postguerra van fer que certs espais, per exemple festius, fossin usats com a mitjà de contestació a través del cant, com va esdevenir en algunes poblacions lleidatanes. Ball de la canya (1948). Fotografia: Conxita Mir

que los elementos de izquierdas montarían un envelado para ellos solos y como estaban respaldados por el Señor Juez de Paz, nada ocurriría; dichas fiestas se celebraron el día 15 del actual y al efecto montaron el envelado deseado en el mismo sitio de la pista, presentando el Señor Juez este espectáculo para divertir a la juventud y lo sobrante destinarlo a fines benéficos, siendo todo lo contrario pues el fin era político."

Val a dir que els insults a les autoritats franquistes, que aquí són posats en boca de les dones, no eren ni molt menys prerrogativa exclusiva d'elles. La interpel·lació als nous mandataris locals va ser una forma usual de contestació informal, no per visceral menys re-

presentativa de la dignitat dels vençuts. Ja l'any 1943, per exemple, un tinent d'alcalde d'un altre poble de la comarca denunciava un veí que havia estat condemnat per rebel·lió militar, per proferir "insultos y amenazas" contra ell a la mateixa estació de ferrocarril, en el mateix moment d'arribar a la població en llibertat condicional.

Tornant al relat que ens interessa, sembla ser que l'atestat de la Guàrdia Civil no feia sinó recollir l'opinió de les persones que reclamaven la seva presència, ja que un cop incoada la corresponent causa militar i ser cridats a declarar, el portaveu de les dretes va expressar-se pràcticament en els mateixos termes que ho fa el comandament de la benemèrita:

"[...] el estado de alarma en que se encuentra el pueblo obedece al Señor Juez de Paz y al Señor Alcalde, el primero por colaborar estrechamente con los elementos rojos que se ven alentados por la autoridad, al haber abierto un baile público al que acudían exclusivamente elementos de izquierda con excepción de algunos de derechas tibios, en competencia con el que dominan las derechas que también funciona en el pueblo [...] por lo que respecta al Alcalde aún siendo de derechas pretende convivir con todos sin fuerza moral para impedir que las izquierdas campen por sus respetos y sean prácticamente las dueñas de la situación social."

A la vegada, el declarant denunciava, també, una íntima relació d'amistat entre el jutge de pau i "un elemento de izquierdas" del qual destacava que havia estat,

"[...] un agitador de elementos rojos, habiendo sufrido detenciones por los sucesos del mes de octubre de 1934 a consecuencia de haber recibido a tiros en unión de otros revoltosos a la Guardia Civil, habiendo estado nuevamente detenido por su actuación durante la dominación roja, constándole que en una de las elecciones celebradas después del año 1931 rompió una urna electoral [...]"

L'enuig que trasllueixen les paraules d'aquest veí rau en la nefasta actuació, segons el seu parer, de les autoritats locals —un jutge convertit en empresari de festes i saraus en companyia d'un "roig" i un batlle més preocupat per les bones relacions entre els veïns que per l'exercici de l'autoritat— que havien propiciat que, en plena barrila de la festa major, quatre veïns s'ha-

guessin atrevit a pujar a l'escenari d'un envelat, que feia la competència al seu propi *casal*, a cantar el que va ser pres com un al·legat republicà.

La reivindicació republicana, però, no fou altra cosa que l'entonació d'unes estrofes matusseres, de dubtós gust que, efectivament, feien certes al·lusions a la República, tot recuperant un text escrit a començaments de segle, moment en què el canvi de règim era l'aspiració fonamental del republicanisme antidinàstic de l'època. "*Las costumbres de las principales Naciones de Europa*" era el títol de la cançó, segons declarà la persona detinguda per haver dirigit el quartet cantor. A l'atestat de la Guàrdia Civil figura la transcripció al castellà de la versió catalana en què fou entonada, segons la qual les nacions esmentades varen ser Alemanya, Itàlia, Anglaterra, Espanya i França.

Respecte a la cançó s'ha de dir que essent aquesta una tonada repetida durant dècades, no és estrany que la seva lletra pogués ser adaptada a múltiples circumstàncies o països. En qualsevol cas, és possible que la lletra que va ser cantada el 1948 no fos exactament la que es transcriu a l'atestat de la de la Guàrdia Civil, ja que la versió que hem pogut recuperar —amb el títol de *Les quatre Nacions*—, i que presumiblement més devia circular durant el franquisme, és una composició interessada que només parla de quatre països, Espanya, en primer lloc, acompanyada de les tres nacions de l'eix feixista sorgit durant la Segona Guerra Mundial, Alemanya, Itàlia i el Japó, les quatre nacions situades subtilment en un mateix bloc, seleccionat, sens

dubte amb una intencionalitat indefugible⁷:

LES QUATRE NACIONS

Vosaltres que heu seguit per tanta terra
i quasi haveu donat la volta al món,
sabeu allà on hi ha pau i allà on hi ha guerra
i també els països tal com són.

Allí tots ens podem donar a conèixer,
al davant de les principals nacions,
parlant-ne mig en cert i mig en broma
perquè ningú ens pugui moure raons.

Parlem un xic d'història,
de les nacions parlem,
perquè ens donin la fama
tots els qui estem presents.

ARA VA ESPANYA

Espanya és la nació que té més frares
i que té més convents pertot arreu.
Abans hi havia molts estrafularis
i ara hi ha més d'un galifardeu.

A Espanya s'hi fan rics tots els toreros,
això és una vergonya nacional;
el ball flamenc, les castanyoles,
el ball flamenc, els pinxos i el punyal.

Espanya amb Monarquia
no farà res de bo.
Si vingués la República
potser fóra millor

ARA VA ALEMANYA

Alemanya és la nació més poderosa,
que va al davant de totes les nacions.
Tenen grans cuirassats d'aquells de guerra
i es troba que li falten molts milions.

Allí és un gran país per a la cervesa,
tothom se'n fa un bon tip per pocs calés.
Els homes, i les dones també en beuen,
i a tothora s'orinen pels carrers.

Tothom que en vulgui beure
al Rin s'aproparan,
i amb els pixats al ventre
mai ens agafaran.

ARA VA ITÀLIA

Itàlia és el bressol de molts artistes;
allí per al bon cant tenen condicions.

D'allà han sortit tenors de molta fama,
però també han sortit molts macarrons.

Encara que calent és molt el clima,
generalment els homes són molt freds.
I, en lloc d'entusiasmar-se per les dones,
s'entusiasmen per homes més guapets.

Si un foraster va a Nàpols
no cal que badi pas,
perquè si no vigila
l'empaiten pel darrere.

ARA VA EL JAPÓ

El japonès és molt trempat i alegre,
de vanos i sombrilles fabricant.
A alguns els penja la cua pel darrere
i a d'altres els penja pel davant.

Quan fan alguna festa els japonesos,
a terra es posen tots ajaguts.
I perquè certa vegada no se'ls escapin,
porten calces per tot l'entreuix.

Quan balla la parella,
amb el peu petitet
ell va al darrere d'ella
amb el felip ben dret.

2.2. Les reaccions

Sembla evident que gosar, el 1948, pujar a un escenari a cantar una lletra semblant al contingut transcrit, on certament de manera indirecta es reivindicava la República, només podia haver-se fet estant en un estat d'eufòria ètica extrema —que sembla que no va ser el cas— o comptant amb certes garanties que la seva acció no tindria conseqüències greus. Especialment si es té en compte que, segons digué a la Guàrdia Civil el detingut —un exiliat de 52 anys, casat amb cinc fills, que havia retornat de França feia només uns deu mesos— els cantaires portaven asajant l'actuació des de feia uns dies.

8. Les funcions de la festa han estat ressaltades per PRAT J.; CONTRERAS, J. *Les festes populars*. Barcelona: La Llar del llibre, 1982, p. 114-126.

De qualsevol manera, davant d'aquestes inofensives i, més d'un cop, grolleres cobles, el que cal retindre, sobretot, és la reacció dels guanyadors de la guerra davant del fet que alguna cosa es remogués a les files dels vençuts, als quals no se'ls reconeixia ni el dret a passar unes hores de saludable esbarjo. Per això mateix, en cridar a la Guàrdia Civil no només denunciaren aquest acte lúdic, esdevingut en un espai de sociabilitat situat fora del seu control, sinó també altres fets que, per als agents de l'ordre vindrien a reforçar l'estat de malestar social per ells percebut. Així, a l'atestat de la Guàrdia Civil s'al·ludeix, per exemple, a un anònim altament intimidatori que, segons sembla, va rebre un important propietari de la població, al qual s'amenaçava per haver deixat un camp de la seva propietat per fer-hi partits de futbol. En cap moment, però, no s'especifica de quin bàndol procedia l'escrit, ni qui en sortia beneficiat amb la cessió de l'esmentat terreny. Igualment s'assegura per part dels agents de l'ordre que, "los elementos de derecha, a título de rumor, querían cortar la luz del entoldado para vengarse", i per aquest motiu era necessària —deien— la vigilància de la població.

Com a mesura preventiva es va detenir el director del grup, que fou tancat al dipòsit municipal amb la idea que hi passés la nit fins que l'endemà es pogués procedir a la detenció dels altres tres implicats, cosa que no es va poder fer, perquè quan arribà la Guàrdia Civil es van trobar que l'alcalde havia deixat el detingut en llibertat, amb el compromís de presentar-se l'endemà a una hora determinada. En trobar el

Quan l'activitat política, no oficial, restà closa en la clandestinitat, diverses formes i expressions populars o festives esdevingueren sistemes per expressar una certa contestació al règim. Festa major a l'Arboç en els anys seixanta

dipòsit municipal buit i davant del desacord que sembla ser que es produí entre el jutge de pau i l'Alcaldia sobre allò que era procedent de fer, la benemèrita, prescindint de les fissures que observava en el bloc de les dretes locals, s'adreçà a l'autoritat corresponent a l'espera de les ordres oportunes, tot reiterant la censura sobre les autoritats municipals, a les quals feia dipositàries d'un conflicte de precedents llunyans:

"Las impresiones recogidas por las fuerzas del puesto de personas solventes son que el haberse dividido el pueblo en dos partes, se debe por un lado, a la manera de proceder del Sr. Juez de Paz, que si bien siempre fue elemento de derechas y su actuación fue siempre firme en el sentido patriótico, dando en todo momento la cara, se desprende que hace tiempo ha cogido miedo y esto lo motiva capitanear los